

A nemzeti identitástudat megalapozásának lehetőségei óvodáskorban a projektmódszer által

Dr. Péter Lilla PhD –

1971-ben született Csíkszeredán. Székelyudvarhelyen tanítói és óvodapedagógusi képzést, majd a Babes-Bolyai Tudományegyetemen magyar nyelv és irodalomtanári valamint Etno-és Szociolingvisztikai oklevelet szerzett. Doktori (PhD) fokozatot Debreceni Egyetem Bölcsészettudományi Karán szerzett. 2009-től egyetemi adjunktus – Babes-Bolyai Tudományegyetem Pszichológia és Neveléstudományok Kar Tanító és Óvodapedagógusképző Szak Kirendelt Tagozatán Székelyudvarhelyen.

A NEMZETI IDENTITÁS FOGALMA ÉS KIALAKULÁSÁNAK SZAKASZAI

A nemzeti identitástudat megalapozására és alakítására talán soha nem volt jobban szükség, mint napjaink globalizálódó világában, amikor a nemzettudat kohéziós erejében és szocializációs hatásában fellazulási folyamatok figyelhetők meg¹. A nemzeti identitástudat alakításában az iskolai oktatás humán jellegű tárgyai, elsősorban a történelemtanítás játszik fontos szerepet, viszont a nemzeti szocializáció megalapozása sokkal korábbi időszakra tehető. A nemzeti szocializáció korai szakaszában a család szerepe a meghatározó, azonban nem mondhatunk le az óvodai megalapozás lehetőségeiről sem. Kiindulásként feltevődik a kérdés, hogy mit is értünk a nemzettudat, vagy nemzeti öntudat fogalmán?

Az *identitásfogalom* két forrásból táplálkozik: a *személyes* (pszichológiai) és a *szociális* (történelmi) *azonosságtudatból*². Az identitástudat magyar kutatója a kettő szerves kapcsolatára utalva megállapítja,

hogyan: „A személyes identitás tudata, az éntudat (öntudat) nem jöhet létre másként, mint a szociális identitás ilyen vagy olyan felépítése révén”³. A személyes és szociális identitás elválaszthatatlanul összefonódik, így az önazonosság felépítéséhez a szociális identitástudat egyidejű alakítására is szükség van. A nemzeti identitás olyan személyiségbeli képződmény, amely az *egyén önazonosságának fontos alkotóeleme*, ugyanakkor amely sokoldalúan kihat az ember további nevelődésére, fejlődésére, teljes életútjára⁴. Nyomán a *nemzettudat* alatt a személyes kapcsolatok körénél tágabb, nagyobb közösséghez való tartozás tudatosulását értjük. A nemzeti öntudat önmagában is összetett, ami azt jelenti, hogy kognitív és affektív elemekkel egyaránt rendelkezik. A kognitív elemek közé tartozik a nyelv, a saját nemzeti kultúra narratívái, irodalma, tudományos és művészeti közkinccsének az ismerete, birtoklása, az affektív elemek pedig olyan attitűdök, emóciók, érzelmek és szükségletek, amelyek a nemzeti identitás energetikai oldalát biztosítják. A

¹ NAGY József (2000): *XXI. század és a nevelés*. Osiris Kiadó, Budapest.

² LÁSZLÓ János (2005): *A történetek tudománya*. Új Mandátum Könyvkiadó, Budapest

³ PATAKI (1982): *Az én és a társadalmi azonosságtudat*. Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 26 – 31.

⁴ BÁBOSIK (1998): Nemzettudat – nemzeti szocializáció – hazafiság. *Iskolakultúra*, 43. 4 sz. 40 –48.

nemzeti identitás kialakulása az egész személyiség stabilitását, egyensúlyát is erősítő tényező, ugyanis a valamely nemzethez tartozásra az önbesorolás szükséglete készteti/ösztönzi az egyént. A „hovatartozási élmény”⁵ önbizalmat, biztonságot, pozitív érzéseket vált ki belőlünk, ennek hiánya pedig ürességet, bizonytalanságot eredményezhet. A nemzeti identitás alakulása nemcsak pedagógiai, hanem pszichológiai és szociológiai kérdéskör is. Összehasonlító szociológiai kutatások bizonyították⁶, hogy az országgal, mint a nemzet földrajzi-társadalmi terével való azonosulás értéke minden ország esetében magas, a nemzettudat az egyén énképének olyan szerves része, meghatározója, hogy az önmaguk jellemzésére vállalkozó felnőttek jelentős része (magyar reprezentatív mintán, a felnőttek 90%-a) említi nemzeti azonosságát, tehát a nemzeti kategóriához tartozást az *énképe elengedhetetlen kritériumának* tekinti.

A nemzeti identitás kialakulása egy aránylag hosszas folyamat, amelyben az életkor előrehaladtával egyértelműen kirajzolódnak bizonyos sajátosságok. A nemzettudat kialakulásának⁷ négy szakaszát határolja el. Az *óvodáskor kezdetén* (3-5 év) a gyerekek elsősorban közvetlen környezetükben és az őket körülvevő tájban találnak otthonra. Az óvodást kulturális és érzelmi hovatartozása elsősorban családjához köti, ezért a szociális tudat alakulásában elsősorban a családi hatásoknak van jelentős szerepük (családi hagyományok, szokásrendszer, kulturális hovatartozás, a család társadalmi pályája, a család története, egyes személyek élettörténete). Óvodáskorban a *6-7 év fordulópontnak tekinthető*, mivel a szűk környezet irányából haladva ekkor már szóba jöhet a nemzeti öntudat

megalapozása, a gyerekek kulturális identitástudatának alakulásában egyfajta nyitás figyelhető meg (pl. felismerik, hogy az emberek különböző nyelveket beszélnek, tehát különbözőek ebből a szempontból is). 8-9 éves kortól a *nemzettudat tágulása* figyelhető meg, vagyis nyitás a szélesebb közösség (nemzet, haza) irányába. A tanulóknál már megfigyelhető a biztosabb szempontok, akár különböző jelképek szerinti önbesorolás (pl. szülők nemzetisége, haza, zászló, címer és egyebek), és már a történelmi narratívák (népmesék, legendák, mondák, elbeszélések) is jelentős szerepet játszanak, amelyekkel elsősorban anyanyelvi órákon ismerkedik. A *nemzeti identitás* alakulása *10-11 éves korban teljeseedik ki*, amikor a tanulóiban teljessé válik a hazához és a saját nemzethez való tartozás tudata, a nemzettudat affektív elemei (hazaszeretet) már biztosabbak, sokszor történelmi eseményekhez is kötődnek. A gyerekek ekkor már a múlt emlékeit kezdik felismerni, felfedezni a tájban, közvetlen környezetükben (pl. templomrom, várrom, régi épületek). Csírájában megjelenik a történelmi időben való tájékozódás, felismerik, hogy a múlt, jelen és jövő közt összefüggés van, hogy a jelen eseményeit pedig a múlt eseményei határozzák meg. Ebben az időszakban a nemzeti öntudat alakításában már a történelemtanításnak van a legnagyobb szerepe és felelőssége.

KUTATÁSI PROBLÉMA, HIPOTÉZISEK ÉS A KUTATÁS GYAKORLATI MEGVALÓSÍTÁSA

Egy történelmi jellegű projekt bevezetése óvodáskorban első látásra enyhén túlzásnak tűnhet, amikor egyesek a történelem tanításának az elemi oktatás második fe-

⁵ CSEPELI György (1987): *Csoporttudat – nemzettudat*. Budapest, 208.

⁶ CSEPELI György (1998): Nemzet a lelkekben – Nemzeti identitás a világ 23 országában. *Kritika*, 35. 9. sz. 3–6.

⁷ BÁBOSIK (1998): Nemzettudat – nemzeti szocializáció – hazafiság. *Iskolakultúra*, 43. 4. sz. 40–48.

leben való bevezetését is megkérdőjelezzük. Azonban meggyőződésünk, hogy népünk eredetének, kialakulásának, történelmi körülményeinek és kiemelkedő személyiségeinek projekt módszer általi, az óvodások szintjére egyszerűsített és „szelídített” formában (az 5-7 éves korúak értelmi és érzelmi sajátosságaihoz igazított) való sokoldalú feldolgozása felkészíti, és fogékonyá teszi az óvodásokat a társadalmi jelenségek értelmezésére, a gyerekekben felkelti az érdeklődést a múlt és jelen kérdései iránt, és ezzel egyidejűleg a nemzeti öntudat megalapozásához is hozzájárul. A történelmi projekt céljai között a választott tematika sokoldalú, több fejlesztési területtel való összefüggésbe hozható feldolgozása is szerepelt, a projekt módszer sajátosságaiból adódóan pedig az óvodai tantervi fejlesztési követelmények integrált és többirányú megvalósítása válik lehetővé. Mivel egy folyamatban levő, hosszú távú (egy teljes évet átfogó) történelmi projekt hatékonyságát vizsgáljuk, jelen tanulmányban a helyzetből adódóan, az eredményeknek csak részleges bemutatására, értelmezésére vállalkozunk. A kutatási problémából kiindulva kutatásunkban ilyen rész kérdésekre keressünk választ, mint: Lehet-e létjogosultsága egy történelmi jellegű projekt bevezetésének óvodáskorban? Ha igen, akkor ez konkrétan milyen tartalmak és milyen módszerek által valósítható meg? Az óvodások történelmi projektben való részvétele befolyásolhatja-e pozitívan szülők ezirányú tájékozottságát és attitűdjeit?

Amint már említettük a teljes évet átfogó történelmi projekt teljes mértékben illeszkedik az érvényben levő tantervi követelményrendszerhez, ugyanakkor ez nem jelenti más témák hanyagolását. A történelmi narratívák időszakos feldolgozásáról van

szó, mivel az átfogóbb jellegű, mintegy alapot és keretet képező történelmi projektbe, más témákhoz kötődő, kisebb projektek is beépülnek. Ezek a témák a környező világhoz, évszakokhoz, ünnepekhez kötődnek. Például az októberben és novemberben feldolgozásra kerülő *Ősmagyarkor* alprojektbe szervesen épül be a *Tök-projekt*, ill. a *Mindenszentek* ünnepe. A *múlt és a történelem* fogalmát a *család* fogalmán keresztül vezettük be, amelynek során régi családi fényképek (a gyerekek csecsemő koráról, nagyszülőkről, dédszülekről) és szülőktől hallott régi történetek alapján jutunk el a családfa-készítésig, ill. a régebbi idők, események, elődök, ősök fogalmáig.

A projekt megtervezése és elindítása során számtalan kérdés felmerült, amelyek közül a legfontosabbakra a választ az alábbiakban foglaljuk össze. A nemzeti identitás megalapozását *miért éppen óvodáskorban indítjuk el?* Ez elsősorban az óvodáskorúak rendkívüli fogékonyságához, nyitottságához kötődik, másrészt pedig a saját kultúrába való bevezetés, a saját kultúra nemzeti elbeszéléseivel való megismertetés amúgy is feladata az óvodai nevelésnek. A nemzeti identitás megalapozása elsősorban családi szocializációs hatásokhoz kötődik, ennek eltérései arra hívják fel a figyelmet, hogy az óvodai nevelésnek is szerepet kell vállalnia ebben⁸. Másodsor felmerült, hogy a nemzeti szocializáció megalapozása *miért éppen narratívák által történik?* Erre a kérdésre a kognitív pszichológia erre vonatkozó eredményei adják meg a választ⁹, ugyanis a létező összes szövegtípus közül az elbeszélő szövegekre, narratívákra a legkönnyebb emlékezni, tehát életkornak teljes mértékben megfelelő. A népmesék, mesék és mondák világa ebből a szempontból összekapcsolható („Valamikor réges-régen...”, „Élt

⁸ BÁBOSIK (1998): Nemzettudat – nemzeti szocializáció – hazafiság. *Iskolakultúra*, 43. 4 sz. 40–48.

⁹ PLÉH Csaba (1996): A narratívumok mint a pszichológiai koherenciateremtés eszközei. *Holmi*, 265–282.

egyszer egy...”, „.... idejében”). A narratívák felidézése és elmondása bizonyos kérdések mentén történik (Ki? Mikor? Hol? Mit tett? Mi történt?), ugyanakkor nemcsak a nemzeti kultúrába vezeti be a gyerekeket, hanem a narratív készségek (narrative skills) fejlődését is előidézi, amely más kognitív készségekkel, képességekkel is összefüggésbe hozható. Harmadik kérdésünk az lenne, hogy *miért éppen történelmi narratívák által?* A történelmi narratívák azok, amelyek az élet gazdagságát a legteljesebben közvetítik, ugyanakkor lehetőség adódik arra, hogy egyes történelmi eseményeket történelmi személyekhez kössenek (vezérek, hősök, királyok). További kérdésként merülhet fel, hogy a történelmi események jelentős része harcokhoz, háborúkhoz, hadjáratokhoz kötődik, amely mai szemmel „vérzivataros”-nak mondható, ezek az események nem válhatnak-e ki félelmet, szorongást az óvodásokból, ugyanakkor nem indítanak-e el agresszív magatartást a gyerekek körében? Erre megoldás a narratívák, események életkornak megfelelő szelektálása, egyes események kihagyása, ill. nem a konkrét tényekre, hanem azok jelentésére való rávilágítás, az események „megszelídítése”. Például a Vérszerződés eldramatizálása, ahol a hét vezér párbeszédén túlmenően azon van a hangsúly, hogy barátok, egy közösség vagyunk, összetartozunk. Ezt a momentumot például az óvodapedagógusok nagyon kreatívan oldották meg, ugyanis a gyerekek csuklójára piros krepp papírt kötöttek, amit feltépegetve egy kancsóba helyeztek el. A történelmi narratívák óvodáskori létjogosultságához kapcsolódó további kérdések az 5-7 éves óvodások időérzékének a kialakulatlanságához köthetnek. A kísérleti projektünk kapcsán viszont nem a történelmi események időpontja került előtérbe, ugyanis

évszámok egyáltalán nem is kerültek említésre, hanem az egyes események egymásra következése. Tehát az időben való tájékozódás az események egymásra következése alapján történik. Az utolsó kérdésünk arra vonatkozott, hogy *miért éppen projekt módszer által?* A projekt módszer olyan oktatási-nevelési stratégia, amely teljes mértékben összhangban áll az óvodáskorú gyermek életkori sajátosságaival. Így az életkornak megfelelő történelmi narratívákat rendszerezve, egységes egészként felépítve juttatjuk el a gyerekekhez, a projekt módszer sajátosságainak megfelelően teret engedve a gyermeki tapasztalatszerzésnek, gyermeki igényeknek és az élményszerűségnek. Tapasztalt óvodapedagógusok vezetésével saját történelmi narratíváink feldolgozását játékosan, az élményszerűség biztosításával, a mese- és mondavilág felhasználásával valósítottuk meg, mindvégig törekedve a minél több terület irányába való nyitásra, és minél szélesebb tapasztalatszerzési lehetőség biztosítására. Így a történelmi narratívák feldolgozása által nemcsak történelmi, hanem irodalmi, kulturális, társadalmi, művészeti ismeretekkel, tapasztalatokkal is gazdagítjuk az óvodásokat. Így a projektben való részvétel nemcsak értelmi, hanem érzelmi, szociális és esztétikai téren is gazdagítja, fejleszti az óvodásokat, a szociális identitás, az önazonosság megalapozásához járulva hozzá.

Jelen tanulmány keretei között nem vállalkozhatunk a teljes történelmi projektünk bemutatására, ezért fontosabb állomásainak felsorolása után annak csak egyik „állomásával” foglalkozunk alaposabban. Az *Ősmagyarkortól 1848-ig* című történelmi projekt állomásai a következők: Az ősmagyarkor és a Honfoglalás; Árpád pajzsa emelése; István megkoronázása; Szent László; Hunyadi János; Mátyás király;

Kossuth Lajos és az 1848-as Forradalom. Projektünk mindegyik szakaszában arra törekedtünk, hogy minél több, szélesebb körű lehetőséget biztosítsunk a gyermeki tapasztalatszerzésre, ugyanakkor a tantervi követelményrendszert (általános és részletes fejlesztési követelmények) minél sokoldalúbban valósítsuk meg. Az alábbi projektháló az ősmagyarkor és a Honfoglalás feldolgozását foglalja össze (1. ábra).

1. ÁBRA: AZ ŐSMAGYARKOR ÉS HONFOGLALÁS PROJEKTHÁLÓJA

Mivel egy folyamatban levő projekt hatékonyságának a vizsgálatát végeztük, ezért a helyzetből adódóan az eredményeknek csak részleges felmérésére és bemutatására vállalkozunk. Ezért az alapvető kutatási problémánkból kiindulva, hipotéziseinket a projektünk első „állomására” vonatkoztatva fogalmaztuk meg. Hipotéziseink tehát a következők:

- ✓ A történelmi projekten belüli életkornak megfelelő történelmi narratívák feldolgozása (mesék, legendák, mondák, elbeszélések) felgyorsítja a nemzeti öntudat megalapozását/megalapozásának a folyamatát;
- ✓ A történelmi projektben részt vevő 5-7 éves óvodások megnevezik, hogy melyik nemzethez tartoznak, tájékozottakká válnak az ősmagyarok életmódjára vonatkozóan, mint például lakhely, ruházat, eszközök foglalkozás (jurta, jellegzetes ruházat, íj, tegez stb.)
- ✓ A történelmi projektben részt vevő 5-7 éves óvodások tájékozottabbá válnak a nemzeti vezérek, hősök, királyok vonatkozásában, a poszttesztben átlagosan sokkal több magyar vezért, uralkodót és királyt sorolnak fel, mint a pretesztben;
- ✓ A történelmi projektben részt vevő 5-7 éves óvodások képesek bizonyos törté-

nelmi események időrendi sorrendjének a megállapítására.

A kutatás résztvevői, terepe és módszerei

A kutatás terepét a székhelyudvarhelyi „Zsibongó” Napköziotthon képezi, a projekt ötletgazdája pedig az óvoda vezetője Tót-Harsányi Éva, szociálpedagógus. A projekt jellegéből adódóan team-munka eredménye. A történelmi adatok felülvizsgálását dr. Hermann Gusztáv Mihály, egyetemi adjunktus végzi, a zenei anyag koordinálását pedig dr. Orosz-Pál József, egyetemi adjunktus vállalta fel. A történelmi projektünk több óvodai csoportban is bevezetésre került, így a tapasztalattal rendelkező óvodapedagógusok vállalták fel a konkrét megvalósítást (Györffi Judit, Simó Melinda, Sebestyén Irma, László Margit, Molnár Anna, Kisfaludy Viola és Sipos Kata). A kísérletben résztvevő vizsgálati alanyok 5-7 éves óvodások (59 óvodás) és az óvodáskorú gyermekek szülei (65 szülő). Mivel a részt vevő csoportok egyrésze vegyes életkorú, ezért a projekttel ennél több gyerek került kapcsolatba, viszont felméréseinket kizárólag az 5-7 évesek körében végeztük el.

Alapvető kutatási módszerünk az egycsoportos (önkontrollos) kísérlet, amelybe több adatgyűjtési módszer is beépül. A projekt hatékonyságának a vizsgálatára az óvodások és szülei körében egyaránt sor került, így alkalmazott adatgyűjtési módszereink sokrétűek. Ezek a következők: strukturált interjú, feladatlapos felmérés és gyerekrajzok (5-7 éves óvodásokkal), ill. tudásszintmérés és kérdőíves felmérés az óvodások szüleinek körében. Jelen tanulmányban gyerekekkel készített strukturált interjúk és a feladatlapos felmérések eredményeit mutatjuk be. Az adatok statisztikai feldolgozásához az gymintás

T-próbát, és az SPSS statisztikai programot használtuk fel.

Az eredmények feldolgozása és lehetséges következtetések

A „csoport-hovatartozás”, a *nemzethez tartozás tudata* a családi szocializáció során alakul ki a gyerekekben. Ez nem „általában”, hanem valamely nemzet (esetleg kettő) kultúrközegébe, nyelvi és erkölcsi szabályrendszerébe való betagozódás által történik, és amit már a korai évekből elsajátít, amibe belenevelődik, és ami által nevelődik, azt fogja majd a sajátjának érezni. A nemzethez tartozásnak, a nemzeti tudatnak különböző szintjei lehetnek. Amíg a gyerekekben például aránylag későn alakul ki a haza tudata, addig már korábban tudatában lehetnek annak, hogy különböző emberek különböző nyelvűek lehetnek, különböző nyelvet beszélhetnek, és meg is nevezik a sajátjukat. A történelmi projektünk előfelmérésében, ezért a nemzethez tartozásra is rákérdeztünk. A projekt megkezdése előtt, a gyerekeknél tapasztalt különbségek a családi szocializáció ezirányú különbségeire utalnak.

2. ÁBRA: A SAJÁT NEMZETI HOVATARTOZÁS MEGÁLLAPÍTÁSA A GYEREKEKKEL KÉSZÍTETT INTERJÚK ALAPJÁN (N=59, P=0,000)

Amíg kezdetben a gyerekeknek csupán majdnem egyharmada (30,51%) nevezte meg egyértelműen a nemzethez tartozását, addig az utófelmérésben a gyerekek 88,14%-a nevezi meg helyesen saját etnikai hovatartozását. A nemzethez tartozás vonatkozásában szignifikáns különbséget tapasztaltunk az elő- és utófelmérés ezirányú eredményei között ($p=0,000$).

Az elő- és utófelmérésben az *ősmagyarok életmódjára, lakókörülményeire és harci*

szokásaira is rákérdeztünk, egyfelől a gyerekekkel készített strukturált interjúban, másfelől pedig a feladatlapos felmérésben. Az ősmagyarok és Honfoglalás időszaka után a gyerekek jelentős része (91,66%) felismerte az ősmagyarok lakókörülményeit (jurta), és a feladatlapos felmérésben résztvevő minden gyerek (100%) öltözete, fegyverei alapján felismerte a hun harcost. Az 5-7 évesek értelmi sajátosságaival összefüggő az a tény, hogy a gyerekek jobb teljesítményt nyújtottak akkor, amikor a képek alapján kellett felismerniük az ősmagyarok életkörülményeit és harci feltételeit, mint amikor az interjú során, képek nélkül nekik kellett beszélniük arról, hogy hogyan élhettek az ősmagyarok. Az elő- és az utófelmérés során adott válaszokat a felsorolt jellemzők mennyisége és a tipikus jellege alapján kategorizáltuk. Az adatok statisztikai feldolgozása egyértelműen bizonyította a beavatkozás sikerességét, ugyanis szignifikáns különbséget találtunk az elő- és utófelmérés eredményei között ($p<0,05$). Az előfelmérés során az ősmagyarok életmódjára rákérdező kérdésre, többnyire „Nem tudom”, ill. olyan általános megfogalmazású válaszokat kaptunk, amelyek bármely más nemzet esetén találóak lehettek volna. Ez azt bizonyítja, hogy az 5-7 éves óvodásoknak nem voltak ezirányú előismeretei. Az utófelmérésben adott válaszok egyértelműen tükrözik az ősmagyarokra jellemző életmód ismeretét, a válaszokban az életmód részleteire (pl. a jurtán belüli életmód, a jurtán belül a férfiak és nők helye, a vezető helye) és a harci életmódra és a tipikus harci fegyverekre is (pl. íj, tegez, baranta, vadászat, lovak) is történik utalás

A nemzeti történelem nagy alakjainak (hősök, vezérek, királyok) az ismerete szintén pozitív irányba befolyásolhatja a nem-

Az előfelmérésben említett vezérek, hősök, királyok		Az utófelmérésben említett vezérek, hősök, királyok	
		Álmos vezér	23
		Huba	13
		Hunor	12
		Magor	11
Mátyás király	5	Szent István	11
Attila	1	Tas	11
Csaba királyfi	1	Attila	10
		Mátyás király	10
		Nimród	9
		Kond	9
		Töhötöm	9
		Ond	8
		Csaba	-
		Árpád	5
		Koppány vezér	1
Összesen	7	Összesen	149

zeti öntudat megalapozását, alakulását. Egy hosszabb történelmi projektről lévén szó, a nemzeti hősök vonatkozásában a Honfoglalással bezáruló időszak hőseire kérdeztünk rá. A gyerekek már a projekt megkezdése előtt a meséken, narratívákon keresztül hallhattak királyainkról (pl. Mátyás király). Ezek a családi, ill. az előző évekből származó óvodai hatásokkal lehetnek összefüggésben. Ezek a hatások viszont nem célirányosak, hanem inkább véletlenszerűek, és a gyerekek között jelentős eltéréseket mutattak. Az alábbi táblázatban az elő- és utófelmérésben említett hősök, vezérek említésének gyakoriságát foglaljuk össze.

3. TÁBLÁZAT: AZ INTERJÚBAN EMLÍTETT NEMZETI HŐSÖK AZ ELŐ- ÉS UTÓFELMÉRÉS SORÁN (N=59, P<0,05)

A projekt adott szakaszának lejárta után, nem véletlen, hogy a felmért óvodások jóval tájékozottabbak ezen a téren. Az adatok statisztikai feldolgozása az elő- és utófelmérés eredménye közötti szignifikáns eltérésre utal ($p < 0,05$), tehát a projektünk hatásos volt ezen a téren is. Az előfelmérésben az óvodások átlagosan

0,11 hőst említenek, amíg a beavatkozás után ennek az átlaga 2,59-re emelkedik. Az előfelmérésben tehát sokan az óvodások közül nem ismernek vezéretket, hősöket, és ha említenek is, többnyire a közismertebbeket említik. Legtöbbször (5 gyerek) Mátyás királyt nevezik meg, ami az életkorral összefüggésben nem meglepő, mivel a gyerekek számára már ismerős lehet Mátyás király, az igazságosságáról szóló népmeséken keresztül. Az Attila (1 gyerek), ill. Csaba királyfi (1 gyerek) említésének háttérében a családi szocializáció hatásrendszere állhat.

A beavatkozás után az ősmagyarkortól a honfoglalással bezárólag minden vezérre, hősré, királyra utalást tesznek a megkérdezett gyerekek, és ezenkívül mások is megjelennek (pl. Mátyás király) A gyerekek szintjén feldolgozott történelmi narratívák szignifikánsan megnövelték a gyerekek ehhez kötődő tájékozottságát. Valószínű, hogy a gyerekek a narratívákat az események szereplői nyomán jegyzik meg, ezért a legtöbbször *Álmost* említik (vérszerződés), ezután a hét vezérből *Hubát* (valószínű, hogy azért, mert ez napjainkban is használatos név, és fon-

tos, hogy a gyerekek saját tapasztalataikhoz kössék). Majd sorrendben *Hunor* és *Magor* következnek, valószínű, hogy a csodaszarvas legendája (vers) ragadta meg a gyerekeket. Ez a jelenet a gyerekek szabad rajzaiban is megjelenik, az állatok világa, szeretete közel áll az óvodáskorú gyerekekhez. Ezután *Szent István* következik, valószínű, hogy erre vonatkozó ismereteik már azelőtt is lehettek, viszont a koronázás eldramatizálása (az ahhoz kötődő élményszerűség) hozzájárulhatott ahhoz, hogy többen jegyezték meg és említik meg az interjúban. Majd *Attila*, *Nimród* és a hét vezér többi tagja következik, ebből a sorból „kilóg” *Mátyás király*, akire vonatkozó ismeretekkel már azelőtt is rendelkeztek (*Mátyás igazságosságáról* szóló népmesék, rajzfilm formájában feldolgozott mesék).

A történelmi projektünk során nem törekszünk az események évszámokhoz való kötésére, sőt évszámokat nem is említünk. Tulajdonképpen nem az időrendi sorrend a fontos, hanem az, hogy bizonyos eseményekkel, hősökkel megismerkedjenek. Az óvodáskor végére még nem alakul ki a gyermekek időérzéke, nehezen tudják elkülöníteni a múlt, jelen és jövő eseményeit. Így a történelmi időben való tájékozódás teljesen irreális elvárásnak tűnik. Ettől függetlenül a felmérésünkkel arra is törekedtünk, hogy azt is megvizsgáljuk, hogy a projektben részt vevő óvodások milyen mértékben képesek bizonyos *történelmi események időbeli (kronológiai) sorrendbe állítására*. A feladatlapban képpel ábrázolt jelentős történelmi eseményeket kellett időrendi sorrendbe állítaniuk az 5-7 éves óvodásoknak. Az adott válaszokat annak megfelelően 0-4-ig pontoztuk, hogy a megjelölt 4 esemény közül hányat állított sorrendbe.

4. ÁBRA: A TÖRTÉNELMI ESEMÉNYEK IDŐRENDI SORRENDBE ÁLLÍTÁSA (N=59)

A megkérdezett óvodásoknak fele maximális szinten oldotta meg a feladatot (54,05%), további majdnem kétharmada (29,73%) részben megfelelt a követelményeknek. A gyerekeknek csupán kis része oldotta meg teljesen helytelenül a feladatot. Ez részben azzal is magyarázható, hogy a történelmi narratívákon belül az időrend az események, cselekmények egymásutánjához kötődik, tehát nem az évszámok a fontosak, hanem az „egymásra következés”. Konkrét történelmi eseménnyel példálózva, az óvodás így gondolkozhat, hogy mivel *Árpád* vezérünk *Álmos* fia, akkor az *Álmos* vezérré választása és a vérszerződésnek meg kellett előznie *Árpád* pajzsra emelését. Tehát megfelelő feldolgozással az óvodások korukat meghaladó követelményeknek is képesek megfelelni. Eredményeink meglepőek, és talán arra utalnak, hogy a történelmi narratívák még az időbeliség vonatkozásában is fejlesztő jellegűek.

Az adataink bár részeredmények, azt bizonyítják, hogy a megfelelően szelektált, ill. kimondottan gyerekeknek íródott történelmi narratívák (mesék, mondák, legendák) életkornak megfelelő, projekt módszer általi feldolgozása pozitív változásokat eredményez az 5-7 éves óvodások nemzeti öntudatának a megalapozásában, ugyanakkor széleskörű tantervi követelményrendszer megvalósítását is lehetővé teheti. További kérdésként merülhet fel: olyan biztos szempontok kijelölése, amelynek alapján lehetővé válik a történelmi narratívák életkornak megfelelő további szelektálása, további felmérések (gyermekrajzok elemzése, a szülői tájékozottság és attitűdök felméré-

se) adatainak az elemzése, nyitás a történelmi narratívák minél szélesebb körű feldolgozása irányába.

ÖSSZEFOGLALÓ

A tanulmány a nemzeti identitástudat megalapozásának lehetőségeit keresi óvodáskorban. A kutatás alapvető célja egy óvodások körében kísérletileg bevezetett, teljes mértékben az 5-7 éves óvodások érdeklődéséhez, igényeihez, értelmi képességeihez és érzelmi sajátosságaihoz igazított történelmi projekt eredményeinek a bemutatása, elemzése. A kutatás olyan kérdésekre keresi a választ, mint: Van-e/lehet-e létjogosultsága egy történelmi jellegű projekt bevezetésének óvodáskorban? Ha igen, akkor ez konkrétan milyen tartalmak és milyen módszerek által valósítható meg? Az óvodások történelmi projektben való részvétele befolyásolhatja-e pozitívan szülők ezirányú tájékozottságát és attitűdjeit? Mivel egy folyamatban levő, hosszú távú történelmi projekt hatékonyságát vizsgáljuk, ezért a helyzetből adódóan az eredményeknek csak részleges bemutatására, értelmezésére vállalkozunk.

SUMMARY

The study is looking for the opportunities of developing the national sense identity among 5-7 year-old-children.

The aim of the paper is the presentation of the results of an experimental historical project, fixed to the preschool children interests, demands, intellectual and emotional abilities. The primordial question of our research is the connection between the historical project method – introduced experimentally in groups of preschool children – and the national sense identity (knowledge, beliefs, emotions and attitudes) among 5-7 year-old-children.

IRODALOMJEGYZÉK:

BÁBOSIK (1998): Nemzettudat – nemzeti szocializáció – hazafiság. *Iskolakultúra*, 43. 4 sz. 40 –48.

CSEPELI György (1987): *Csoporttudat – nemzettudat*. Budapest, 208.

CSEPELI György (1998): Nemzet a lelkekben – Nemzeti identitás a világ 23 országában. *Kritika*, 35. 9. sz. 3–6.

LÁSZLÓ János (2005): *A történetek tudománya*. Új Mandátum Könyvkiadó, Budapest

NAGY József (2000): *XXI. század és a nevelés*. Osiris Kiadó, Budapest.

PATAKI (1982): *Az én és a társadalmi azonosságtudat*. Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 26 – 31. PLÉH Csaba (1996): A narratívumok mint a pszichológiai koherenciateremtés eszközei. *Holmi*, 265-282.

„Gondolkozz, ahogy apád tanított. Élj, ahogy anyád tanított.”

(Leonardo da Vinci)